

De toekomst van de expertise

Vlaamse kunstbeschouwing moet eigen creativiteit aanboren voor nieuw elan

‘In Berlijn hebben we een oude archeoloog die gaat huilen als hij Assyrische kunst ziet, maar als het moderne namaak is, doet hij dat niet. Wil men van een archeologisch voorwerp weten of het werkelijk oud is, dan gaat men ermee naar hem. Huilt hij, dan wordt het gekocht voor het museum. Blijven zijn ogen droog, dan wordt het teruggestuurd naar de handelaar en wordt die vervolgd wegens vervalsing.’

Marcel Proust, *Op zoek naar de verloren tijd*¹

Bovenstaand citaat viel het afgelopen seizoen tijdens een bijeenkomst waarop Vlaamse theatercritici zich bezonnen op hun positie in een veranderend medialandschap.² Er werd vastgesteld dat er misschien nog nooit zoveel culturele berichtgeving was, maar dat die van onderlegd schrijven verschoven was naar ervaringsgericht meedelen. Het doelpubliek van de communicatie was de soevereine kijker geworden, de niet-ingewijde liefhebber, de culturele omnivoor die zelf wel uitmaakt wat hij van zijn avondje uit vindt. Wat heeft een criticus in deze constellatie nog te bieden? Distinctievermogen. De mogelijkheid om te onderscheiden wat echt is en wat namaak, zoals in de anekdote die Proust vertelt. Maar om dat vermogen te ontwikkelen heeft iemand jaren ervaring nodig in de praktijk, en die kans is er tegenwoordig niet meer. Jonge recensenten komen en gaan. De lezer heeft niet de mogelijkheid hen te taxeren; de critici in kwestie kunnen niet doorgroeien.

Dat is een vrij recent gegeven. Vanzelfsprekend spelen nog steeds oudere factoren mee, zoals het ongunstige sociaal statuut en de povere honorering (maar dat is in Vlaanderen altijd een aalmoes geweest). De laatste tijd trekken steeds meer critici hun conclusies uit de bejegening die hun in de media te beurt valt. En dat komt doordat de Vlaamse titels volop in een paradigmawissel zitten, en dat manifesteert zich mijns inziens sterker dan in de Nederlandse kranten.

Begin jaren negentig hielden in Vlaanderen de meer regionale titels nagenoeg op met hun cultuurpagina's. In de plaats kwam een mengeling van tv-nieuws, entertainment en showbizz. Eind jaren negentig voltrok zich eveneens een doortastende evolutie bij de zogenaamde kwaliteitskranten.³ De culturele supplementen werden afgebouwd. Ze werden vervangen door wekelijkse agenda's met service-informatie en met dagelijks ettelijke pagina's over cultureel nieuws in de brede zin van het

woord. Alleen de boekenbijlagen bleven bewaard. De laatste krant met een wekelijks supplement, *De Financieel-Economische Tijd*, ondergaat rond deze tijd een restyling waarbij het nettovolume van het cultuurkatern wordt uitgesmeerd over een hele week met losse cultuurpagina's.

Dagjeskritiek De Vlaamse lezer met een hart voor cultuur heeft dus weinig redenen tot mopperen. Op een weekdag krijgt hij drie tot vier pagina's aangeboden. In een concurrentiële markt is het niet alleen zaak de lezer zo veel mogelijk te verwennen, maar ook zo veel mogelijk lezers. Vandaar de logica dat de onderwerpen die het grootste aantal mensen beroeren, allicht ook het grootste aantal lezers opleveren. Naar onderwerpen vertaalt zich dat in bijzondere aandacht voor film, populaire muziek en hypes, zoals *Harry Potter* en *The Lord of the Ring*. Naar aanpak manifesteert het zich in meer 'buikgevoel', waarbij de beleving het wint van de analyse. Journalistieke nieuwstukken, reportages en gesprekken⁴ zijn het prominentst aanwezig op de pagina's.

Recensies of achtergrondbeschouwingen zijn kort en geraken ondergesneeuwd in de rest van het aanbod. Ze moeten duidelijk zijn voor een oningewijd lezerspubliek en krijgen daarom vaak een ingrijpende facelift op de eindredacties. In die format geraakt een recensent niet verder dan dagjeskritiek, bijna een journalistiek verslag van wat hij heeft meegemaakt. De beperkte lengte gebiedt hem voor één invalshoek te kiezen, en andere opties ter zijde te leggen. De gewenste toegankelijke aanpak brengt hem in conflict met de complexiteit die sommige kunstwerken nu eenmaal hebben. Het besef groeit dat er voor sommige onderwerpen helemaal geen plaats meer is: het traject van de vijf recentste voorstellingen van Johan Simons, de invloed van de conceptuele kunst op de hedendaagse dans, een achtergrondstuk over Henrik Ibsen of Arthur Schnitzler. Kennelijk zijn er de rust en de afgebakende context van een cultureel supplement nodig om dit soort artikelen in onder te kunnen brengen. Voor veel jonge recensenten betekent dit frustraties en ontgoochelingen die hen vroeger doen afhaken dan ze van zins waren.

Expertise versus autoriteit Er is nog wel degelijk expertise in de rangen, concluderden de Vlaamse critici enigszins onbescheiden, maar ze kan er niet meer uit komen. Het moet gezegd, hoe jong sommige recensenten zijn als ze debuten, toch komen ze beter onderlegd in de praktijk dan vroeger. Velen van hen komen uit gespecialiseerde opleidingen waar geschiedenisoverzichten, dramatische teksten en opvoeringsanalyse op het programma staan. Wat niet wil zeggen dat daarmee voldoende expertise aanwezig is om meteen uit te blinken. Vaak ontbreekt het aan repertoirekennis, aan kijkervaring en aan geheugen. Die moet iedere debutant ooit beginnen op te bouwen en die tijd moet hij ook krijgen. Een andere oplossing is natuurlijk de openbaarheid te betreden als dat rijpingsproces al een eind opgeschoten is.

Het is opmerkelijk hoe snel in discussies de woorden 'expertise' en 'autoriteit' in één adem genoemd worden. Toch zijn ze niet hetzelfde. Autoriteit is een attribuut dat aan iemand toegeschreven wordt. Daarom kan ze ook onterecht zijn. Autoritair is hij die gezag heeft en geloofd wordt. Maar dat kan ook om kwantitatieve redenen zijn. Als een recensent in drie verschillende titels zijn visie etaleert, verwerft hij een

Recensies of achtergrondbeschouwingen moeten duidelijk zijn voor een oningewijd lezerspubliek en krijgen daarom vaak een ingrijpende facelift op de eindredacties

¹ Licht geparafraseerde passage uit *De kant van Guermantes*.

² De bijeenkomst was georganiseerd door Thersites, vereniging van

critici in de podiumkunsten. Enkele van de ideeën die op de bijeenkomst de revue passeerden, zijn verwerkt in deze tekst.

³ Met deze kranten worden bedoeld: *De Morgen*, *De Standaard* en *De Financieel-Economische Tijd*.

⁴ Ik mijid bewust de omschrijving 'interview'.

Gerrit Komrij door Siegfried Woldhek

groot gehoor en is zijn stem alomtegenwoordig. Dan zal men al snel de neiging hebben hem te geloven. Het kan ook te maken hebben met de stelligheid en de overtuigingskracht waarmee iemand zijn visie formuleert, hoewel de kans groot is dat een poseur vroeg of laat door de mand valt.

Expertise is eerder een potentie die kan worden aangesproken. Daarom liegt ze niet. Ze is er of ze is er niet. Ze is een samengaan van bagage en van gaven. Die bagage is een kwestie van tijd en honger: repertoire verslinden, achtergrondliteratuur lezen, zich in biografieën verdiepen, heel veel voorstellingen bekijken. De gaven die een recensent nodig heeft, zijn een scherpe blik en een grote sensibiliteit om aan te voelen wat een artiest wil meedelen. Daarnaast moet hij beschikken over een adequaat formuleringsvermogen.

Misschien moeten de recensenten niet te huilerig doen over de wijzigingen die zich in de media aan het voltrekken zijn, maar hun expertise bijstellen. In een tijdperk waarin een hele groep mensen (door de socioloog Rudi Laermans de 'anti-elitaire elite' genoemd) het moeilijk heeft met de betutteling van het opgeheven vingertje, kan de recensent beter afscheid nemen van wat ik maar de 'maten-en-gewichtenkritiek' noem. Zoals daar zijn: danseres X bewoog niet perfect unisono, zangeres Y haalde de hoge noot niet, acteur Z viel in het derde bedrijf door zijn tekst. Het klinkt inderdaad zeurderig, alsof opgetekend door een Pietje Precies die met een vergrootglas het kleinste foutje opspoor. Op hem is dit citaat van Italo Svevo van toepassing: 'Een criticus is een wezen dat bij het lezen op elke bladzijde de schaduw van zijn opgehaalde neus werpt.'

Hoeveel boeiender is het niet om voor de grote lijn te gaan, die van de collectieve prestatie en de artistieke demarche? Hoeveel uitdagender is het niet om recensies na te streven die een **eye-opener** kunnen zijn? Die zich wagen aan een interpretatie (ook al blijkt ze achteraf fout)? Die een lezer voorgaan bij het kijken? Die verbanden kunnen leggen met ander werk van dezelfde maker, of met andere kunststukken? Maar om een gedachte of een contextuele verwijzing toe te laten, moeten de redacties wel bereid zijn om op nu en dan af te stappen van het gebetonnerde miniformaat.

Nieuw genre In de tactiek om je succesvolle formats zoals het interview of de reportage toe te eigenen, zodat je uiteindelijk toch zegt wat je kwijt wilt, geloof ik niet meer. Al te vaak draait het uit op slinkse guerrillatechnieken en pogingen tot smokkelen. Niet zelden duikt het wrange gevoel op je onderwerp verlinkt te hebben. Misschien kan de expertise in het schrijven zich toeleggen op het creëren van een nieuw genre, dat niet eens noodzakelijk nog recensie heet. Van het nieuwsstuk kan het leentjebuurt spelen door een frappant element uit een voorstelling te isoleren en het helemaal uit te werken. Van de column kan ze de vrije en de zwierige aanpak overnemen die zoveel verrassende verbanden oplevert. Er kan thematisch gewerkt worden, door enkele voorstellingen met overeenkomstige onderwerpen samen uit te werken. In geval van adaptatie kunnen de verschillende versies samen onder de loep genomen worden.

Er zal creativiteit nodig zijn om de kunstbeschouwing een nieuw elan te geven. Recensenten moeten er zelf over waken dat ze hun opponenten niet de kans geven om verwaten, **highbrow** of **incrowd** genoemd te worden. De kunstsector zou wat meer mogen laten horen dat hij niet gediend is met ingedeukte recensies, maar recht heeft op duiding, achtergrond en zinvol commentaar.

Geert Sels is cultuurredacteur van De Standaard.